

Найголовніше надбання університету – це його люди. Студенти, аспіранти, викладачі, наукові співробітники, обслуговуючий персонал – усі вони роблять одну спільну справу [2, 89].

Висновки. Формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів полягає у стимулюванні здатності міркувати критично, застосовувати навички аналізу, синтезу й оцінювання нового матеріалу, тлумачити на базовому рівні факти, а також використовувати методи пошуку інформації, чітко і зрозуміло викладати думки, опановувати знаннями про національні та міжнародні політичні, економічні, культурні, релігійні та громадські інститути, оволодівати інформацією про поточні події та проблеми тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Болотов В. А. Компетентностная модель от идеи к образовательной программе / В. А. Болотов, В. В. Сериков // Педагогика. – 2003. – № 10. – С. 8-14.
2. Мій університет – моя гордість: діалог триває: збірник студентських робіт / Вступне слово проф. О. Семеног // За ред. О. Семеног, Н.Громової, М.Ячменик. – Суми: Видавництво СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2017. – 135 с.

В.М. Гордієнко

Торговельно-економічний коледж
Київського національного
торгівельно-економічного університету

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-МОВЛЕННЕВОЇ ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНОГО КОЛЕДЖУ

В умовах динамічних змін, що відбуваються у світовій та вітчизняній економіці, формується соціальний запит на економіста, котрий успішно здійснює професійне спілкування, здатний до неперервного професійного мовленнєвого розвитку. Сучасний ринок, якому властивий конкурентний характер, вимагає від не лише усвідомлення закономірностей перебігу економічних процесів, результатів аналітичних досліджень, а й правил і прийомів професійного спілкування, норм поведінки, способів урегулювання конфліктів. Слово – робочий інструмент спеціаліста, мовлення – невід’ємна складова його професійної діяльності. Від правильності, точності, логічності, зв’язності, переконливості, емоційності,

доступності висловлювань залежить ефективність майбутньої професійної діяльності випускника економічного коледжу. Лише випускник з високим рівнем професійних знань, комунікативних навичок, умінь ведення дискусій та побудови комунікативних стосунків спроможний результативно виконувати завдання професійної діяльності.

Узагальнення дослідницьких матеріалів засвідчує, що проблема готовності до професійної діяльності перебуває в полі зору дослідників (Ю. Чабанський, І. Зязюн, В. Кан-Калик, Н. Ничкало, В. Сластьонін та ін.). На сьогодні, як показує студювання наукових джерел, дослідження проблеми готовності особистості до професійної діяльності виокремилися у два напрями: функціональний, за якого готовність розглядають у зв'язку з психічними функціями, формування яких вважається необхідним за досягнення результатів діяльності (Н. Левітов, А. Нернсян, В. Пушкін); та особистісний, коли вивчають особистісні передумови успішної діяльності людини (А. Ведьонов, М. Дяченко, Л. Кандибович).

На основі науково-довідникових праць, узагальнення результатів психолого-педагогічних досліджень та аналізу практичного досвіду обґрунтувати специфіку формування професійно-мовленнєвої готовності студентів економічного коледжу, з'ясувати критерії, показники і рівні такої готовності, її вплив на подальше формування професійно-мовленнєвої особистості майбутніх випускників коледжу.

Методи дослідження: теоретичний аналіз філософських, психологічних, педагогічних, економічних, культурологічних, лінгвістичних, методичних джерел; спостереження, опитування, вивчення продуктів навчальної, практичної, самоосвітньої діяльності студентів; педагогічний експеримент, методи кількісної та якісної обробки експериментальних даних.

Стан готовності у психолого-педагогічній літературі позначають поняттями: «готовність» і «підготовленість». Незважаючи на близькість названих понять, вважаємо за доцільне розрізняти ці терміни.

Підготовленість розглядаємо як комплекс набутих знань, умінь, навичок, якостей, що дозволяють виконувати професійну діяльність. Готовність до певного виду діяльності характеризуємо як необхідну передумову, умову успішного виконання діяльності.

Дослідницькі напрацювання подають такі характеристики готовності:

- складне особистісне утворення, багатопланова, багаторівнева система якостей, властивостей, що спрямовані на допомогу суб'єктові успішно здійснювати діяльність [5];
- стан особистості, що дозволяє успішно увійти до професійного співтовариства і швидко розвиватися у професійному становленні [4];
- важлива передумова цілеспрямованої діяльності, що дає можливість успішно виконувати обов'язки, використовуючи наявні знання і вміння, особистісні властивості, позитивне ставлення до різних видів діяльності, особливості сприйняття, уваги, мислення, емоційних і вольових процесів [6].

Готовність як результат професійно-педагогічної підготовки має ряд позитивних якостей: ґрунтується на досвіді, що легко актуалізується; є стійкою якістю і не потребує постійно нового формування у зв'язку з непередбачуваною професійною ситуацією; є динамічною, піддається формуванню і розвитку для досягнення більш високих рівнів.

Професійна готовність випускника економічного коледжу є складним, багаторівневим, різноплановим системним психічним утворенням, насамперед особистісним утворенням людини.

Окреслюючи сутність професійно-мовленнєвої готовності студентів економічного коледжу, ми ґрунтувалися на таких положеннях:

- готовність до спілкування у професійних ситуаціях є складним структурним утворенням і характеризується властивостями загальної готовності до професійної діяльності;
- взаємозв'язок компонентів готовності розглядаємо як у статичному (внутрішньому досягненню стану готовності), так і в динамічному (у процесі формування цієї якості) аспектах;
- в основі формування готовності лежить ідея комплексного підходу до набуття мовленнєвих умінь.

Нами виділено наступні компоненти професійно-мовленнєвої готовності студентів економічного коледжу: ціннісно-мотиваційний, мовленнєво-комунікативний, рефлексивний.

Ціннісно-мотиваційний компонент професійно-мовленнєвої готовності розглядаємо під кутом зору аксіологічного підходу як процес, у результаті якого професійне мовлення визначають як особистісно значущу діяльність, що допомагає створити у студентів стійкий інтерес до професії і перетворює задані зовні цілі у внутрішні потреби особистості. Студент має бути зацікавлений у набутті професійно-мовленнєвих умінь і

навичок, відчувати внутрішню потребу в постійному вдосконаленні професійного мовлення.

Цей компонент представлений системою цінностей особистості, які позитивно відображають соціальне, професійне й особистісне значення професійного мовлення; системою мотивів цілеспрямованого, творчого оволодіння професійно-мовленнєвими знаннями (прагненням стати фахівцем із високим рівнем професійно-мовленнєвої культури, здатним вільно, активно, впевнено здійснювати професійне спілкування). Завдання викладачів – розвивати позитивну мотивацію студентів, їх прагнення набути відповідні знання і сформувати професійно-мовленнєві уміння і навички.

Проектуючи ціннісно-мотиваційний компонент, важливо враховувати потреби сучасного ринку праці, вимоги освітньо-кваліфікаційної характеристики, національні особливості розвитку економіки держави. Цей компонент пронизує навчально-пізнавальну, науково-дослідну, виховну діяльність, виробничу практику. Важливе значення при цьому набувають такі якості, як духовні цінності, скромність, чесність, відвертість, оптимізм, патріотизм, широта ерудиції, принциповість, наполегливість, відповідальність, комунікабельність, дисциплінованість у роботі та ін.

Проведені нами дослідження показали, що у процесі навчальної діяльності виникає і формується позитивна або негативна мотивація до своєї майбутньої професійної діяльності, тобто ціннісно-мотиваційна сфера особистості під час навчання отримує динамічний розвиток.

Відповідальна й високо інтенсивна праця стимулює формування потреби в навчанні, виходячи з конкретних інтересів людини, її індивідуального сприйняття перспектив розвитку суспільства, фаху та власних здібностей і можливостей. Мотиви навчальної діяльності студентів поділяють на внутрішні і зовнішні [189].

Позитивно впливають на діяльність студентів внутрішні мотиви. До внутрішніх належать: суспільне значення навчання; професійні мотиви, що відображають значення навчальної діяльності для оволодіння майбутньою професією; пізнавальні, що пов'язані із проблемою одержання нових знань.

Зовнішні мотиви зорієнтовані на цінності, що знаходяться поза навчальною діяльністю; мотиви матеріального заохочення; особисті інтереси, пов'язані з одержанням диплома, побоювання стягнень через неуспішність; мотиви спілкування, престижу серед студентів тощо.

У цьому контексті суттєво зростає роль своєчасного виявлення у студентів наявних мотивів. Відомо, що в основі механізму формування навчальної мотивації є вироблення єдиної структури цілей навчальної діяльності. Саме тому доведення до свідомості цілей навчання при проведенні лекцій (практичних занять та самостійної роботи) значно вмотивовує студентів і спрямовує їх діяльність на формування професійно-мовленнєвої готовності.

Останнім часом у майбутніх випускників економічних коледжів переважає зовнішня мотивація до навчання. Дослідження науковців підтверджують цю тенденцію і засвідчують, що студенти розглядають освіту не стільки через призму однозначного професійного інтересу, скільки як одержання бази знань для наступного інваріантного вибору.

Учені виділяють також мотивацію успіху та страху невдачі, професійну мотивацію, пізнавальні мотиви. Мотивація успіху має позитивний характер. Із такою мотивацією дії спрямовані на досягнення конструктивних, позитивних результатів. Особистісна активність людини залежить від прагнення досягнути успіху. Особистості такого типу мотивації найчастіше бувають активними, ініціативними. Такі люди характеризуються наполегливістю в досягненні мети. Мотивація остраху й невдачі стосується негативної сфери. З таким типом мотивації людина прагне передусім уникнути осуду, покарання.

Очікування негативних наслідків – це стимул діяльності людини з таким типом мотивації. При виконанні завдань підвищеної складності продуктивність праці часто погіршується. Цікавість до завдання знижується у випадку невдалої спроби розв'язання, незалежно від того, завдання було обрано самостійно чи запропоновано. Найчастіше студенти такого типу мотивації володіють заниженою самооцінкою.

Провівши дослідження щодо виявлення рівня мотивації «успіху й остраху невдачі», ми дійшли висновку: 60 відсотків опитаних нами студентів Торговельно-економічного коледжу КНТЕУ орієнтовані «мотивацією остраху невдачі». Одним з ефективним шляхів підвищення самооцінки студентів вважаємо формування позитивного досвіду: викладач створює умови, за яких студент, розв'язуючи задачу, відповідаючи на занятті, отримує позитивне враження й задоволення від успіху. При кількаразовому повторенні це переходить у довгострокову пам'ять, а згодом виступає чинником підвищення самооцінки й, відповідно, мотивації до навчання.

Мовленнєво-комунікативний компонент означеної готовності полягає у свідомому засвоєнні професійно-мовленнєвих і культурологічних знань. Це означає практичне й усвідомлене оволодіння всіма нормами сучасної української літературної мови, наявність знань з професійного мовлення, норм професійної культури та основних прийомів професійного спілкування. Цей компонент готовності враховує зміст професійної підготовки студентів економічного коледжу, теоретичні здобутки дослідників мовленнєвої діяльності.

Варто наголосити, що професійне мовлення дослідники пояснюють ширше, ніж мову фаху, воно розглядається як вид діяльності людей окремої галузі, що знаходить вияв у користуванні мовою конкретної галузі в усній і писемній формах.

Важливими комунікативними ознаками професійного мовлення виступає змістовність (глибоке осмислення теми, головної думки висловлювання), точність (вибір слів, які найбільше відповідають висловлюваному змісту), логічність (тобто послідовність висловлювання відповідно до законів логіки), правильність (дотримання мовних норм), стислість викладу думок, лаконічність, доказовість, коректність та доречність уживання термінів, насиченість інформацією, чистота мови, виразність дикції, милозвучність. Багатство професійного мовлення зумовлюється наявним лексичним запасом, а це залежить від загального активного запасу мовних засобів (слів, значень, моделей словосполучень і речень, типових інтонацій, зв'язків і відношень у тексті), сукупності умінь і навичок для цілеспрямованого застосування засобів мови.

Рефлексивний компонент професійно-мовленнєвої готовності знаходить вияв у збагаченні професійно-мовленнєвим матеріалом мовних, економічних курсів, дослідно-пошукової діяльності, що передбачає участь, виступи студентів у конференціях. Реалізація цього компоненту має забезпечити створення психолого-педагогічних умов для формування досвіду професійно-мовленнєвої поведінки; постановку і вирішення різних за ступенем складності професійно-мовленнєвих завдань; відтворення предметного і соціального змісту професійно-мовленнєвої діяльності; розвиток професійно-мовленнєвих умінь і здібностей студентів, їх самореалізацію у професійному спілкуванні, зміну стереотипів, що заважають вирішувати нестандартні ситуації у професійній діяльності. Рефлексивний компонент визначає форми, методи та прийоми організації пізнавальної діяльності студентів.

Під час проведення занять використовували такі форми пізнавальної діяльності: робота в невеликих групах, «мозковий штурм», круглий стіл, засідання експертної групи, дебати тощо. Приклади для пояснення обирали близькі для розуміння. Це дозволяло студентам повністю включитися у процес, в якому поступово формувалася їхня впевненість у тому, що в майбутній професійній діяльності їм необхідні професійно-мовленнєві уміння.

Розгляд компонентів професійно-мовленнєвої готовності доповнимо психолого-педагогічною характеристикою студента економічного коледжу. Аналізована література в галузі вікової психології і фізіології, практичний досвід переконує: в навчанні необхідно враховувати низку чинників: вік і навіть стать особи, особливості психічного типу, інтелектуальний потенціал.

Фахівці слушно відзначають, що студентський вік або вік ранньої юності (15-18 років) - це період досить відповідального й визначального в багатьох випадках етапу життя. Відбувається інтенсивне становлення характеру, динаміка фізичного й розумового розвитку, зміна ціннісних орієнтацій. Провідна діяльність юнаків і дівчат такого віку – навчально-професійна, що забезпечує переважний розвиток інтелектуально-пізнавальної сфери. Відбувається максимальна активізація пізнавальної діяльності, накопичення інтелектуального потенціалу, збагачується оперативна пам'ять, увага, підвищується рівень самостійності, незалежності. Рівень розвитку таких студентів нерівномірний, неодночасний. Наявне бажання сприймати себе цілісною натурою – з індивідуальними особливостями, внутрішньою єдністю, правильними поєднаннями потреб особистості, мотивацією і манерою поведінки.

Спостереження за психолого-педагогічними, віковими особливостями учасників дослідно-експериментальної роботи дозволило зробити висновок, що у студентів помітне прагнення до професійно-мовленнєвого саморозвитку і самореалізації.

Студенти усвідомлюють, осмислюють й оцінюють навчання під кутом зору перспектив подальшого професійного життя. Це виявляється в спілкуванні і взаєминах зі старшими й однолітками, у ставленні до навчальних дисциплін. У цей період починається пошук свого «Я» у світі професій, вироблення власного світогляду, визначення власної самобутності й унікальності, глибоке усвідомлення громадянства, належності до культури, народу. Психолог Л. Божович [1] називає юнацтво

«людьми, що дивляться в майбутнє», і які відповідають на питання: «Хто я?», «Який я?», «Що я можу?», «Що я хочу?».

Водночас цей період може стати і до певної міри кризовим періодом, часом вияву максималізму, егоїзму або невпевненості у своїх можливостях тощо. Рання юність характеризується такими основними суперечностями: поєднання зрілості та інфантилізму щодо вирішення життєвих проблем, критичність розуму й особисті переживання. Труднощами у цьому віці є суперечність ідентичності і рольової невизначеності. Студент намагається виробити з елементів особистісної структури, сформованої в попередні вікові періоди, цілісну особистість.

Урахування психолого-педагогічних особливостей студентського віку, акцент у навчально-виховному процесі на пріоритетності особистості, його здібностях, створення максимально сприятливих умов для розвитку допоможе ефективніше реалізувати мету професійно-мовленнєвої підготовки.

Досвід викладання і кураторства в економічному коледжі засвідчує, що сучасний студент – це особистість динамічна, креативна, мобільна, з високим рівнем володіння інформаційними технологіями, з бажанням самореалізації та з ідеалізованим сприйняттям майбутнього фаху, водночас це особистість з доволі низьким рівнем професійно-мовленнєвих умінь. Варто наголосити, що поінформованість ще не робить студента конкурентоспроможним, знання в чистому вигляді перестають бути єдиним змістом освіти. Завдання викладачів – стимулювати студентів до неперервної й наполегливої роботи над формуванням професійно-мовленнєвої готовності.

Нами визначено критерії та показники вимірювання рівнів професійно-мовленнєвої готовності студентів. У довідкових джерелах критерій визначають як ознаку, на підґрунті якої відбувається оцінка, визначення або класифікація будь-чого; міра судження, оцінки будь-яких явищ [2, 149]; показник, що характеризує властивість (якість) об'єкта, оцінювання якого можливе за одним із способів вимірювання або за експертним методом» [3, 344]. Отже, під критерієм розуміємо ознаку, на основі якої відбувається оцінка, визначення та класифікація певних якостей.

Ми виділили такі критерії професійно-мовленнєвої готовності: мотиваційний, когнітивний, дієвий. Мотиваційний критерій професійно-мовленнєвої готовності студентів визначаємо як рушійний. Успіх у певному виді діяльності залежить не лише від здібностей, знань і умінь, а й

від мотивації. Мотиваційний критерій вказує на професійно-мовленнєву самореалізацію особистості. Цьому критерію відповідають такі показники: мотивація ставлення до професійно-мовленнєвої діяльності; сформована усвідомлена потреба у формуванні професійно-мовленнєвих умінь (мовленнєво-риторичних, мовленнєво-комунікативних, невербальних, текстово-риторичних).

Показниками когнітивного критерію є рівень знань норм сучасної української літературної мови; економічної термінології; основ професійно-мовленнєвого етикету; принципів укладання фахових документів; правил ведення ділових переговорів. Набуті знання не є статичними, вони знаходять вияв у діяльності і не усвідомлюються без умінь оперування ними.

Дієвий критерій професійно-мовленнєвої готовності виявляється в пізнавальній активності, сформованості професійно-мовленнєвих умінь, в індивідуально-особистісному розвитку студентів. Майбутнім економістам важливо вміти орієнтуватися в типових і нетипових ситуаціях професійного спілкування; ефективно діяти в системі «людина-людина»; аналізувати й укладати тексти професійного спрямування, необхідні для здійснення професійної діяльності; здійснювати аналіз власного професійного мовлення з позиції нормативності й оптимальності використаних мовних засобів.

Схарактеризовані критерії взаємозумовлені, їхня цілісність свідчить про розвиток професійно-мовленнєвих умінь студентів і загалом формування професійно-мовленнєвої готовності.

Отже, професійно-мовленнєву готовність студентів економічного коледжу визначаємо як цілісне, стійке, інтегральне утворення професійно-мовленнєвих якостей та властивостей особистості, що сприяє успішному вирішенню професійних завдань, підпорядковане цілеспрямованому формуванню професійно-мовленнєвих умінь і знаходить вияв у ціннісно-мотиваційному, мовленнєво-комунікативному і рефлексивному компонентах. З урахуванням наукових джерел та емпіричного досвіду варто виділити критерії (мотиваційний, когнітивний, дієвий) та показники виявлення професійно-мовленнєвої готовності студентів. Показниками мотиваційного критерію є мотивація ціннісного ставлення до професійно-мовленнєвої діяльності, сформована усвідомлена потреба в отриманні задоволення від власного професійного мовлення; показниками когнітивного - рівень знань норм сучасної української літературної мови, економічної термінології, основ професійно-

мовленнєвого етикету, принципів укладання фахових документів, правил ведення переговорів; показниками дієвого – пізнавальної активності, рівень сформованості професійно-мовленнєвих умінь, індивідуально-особистісний розвиток студентів. Ці критерії взаємозумовлені.

Перспективним щодо даної проблеми є науковий пошук щодо дидактичних засад удосконалення мовленнєвої професійної компетенції студентів економічних коледжів у сучасних соціо-політичних умовах та детальне дослідження процесу мовної освіти як невід'ємної складової формування фахової мобільності випускників економічного коледжу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біла книга національної освіти України / НАПН України; за ред. В. Г. Кременя. – К.: Інформ. системи, 2010. – 342 с.
2. Дьяченко В.К. Новая дидактика / Виталий Кузьмич Дьяченко. – М.: Народное образование, 2001. – 496с. – (Профессиональная б-ка зауча)
3. Енциклопедія освіти / АПН України, голов. ред. В. Г. Кремень; [відп. наук. секр. С. О. Сисоєва]. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
4. Міщук І. М. Складові комунікативної компетенції / І. М. Міщук // Нові технології навчання : наук.-метод. зб. / Ін-т змісту і методів навчання. – К., 2007. – Вип. 46. – С. 64 – 67.
5. Моляко В. О. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень : колективна монографія / В. О. Моляко ; О. Л. Музика (ред.) ; Держ. фонд фундаментальних досліджень МОН України. – Житомир: Рута, 2006. – 320 с.
6. Ничкало Н. Г. Професійна педагогіка і педагогіка праці: проблеми взаємозв'язку в умовах ринкової економіки / Н. Г. Ничкало // Педагогіка і психологія - 2010, N 2.- С.33-45

Н.П. Пономаренко,

викладач Машинобудівного коледжу СумДУ,

аспірант кафедри української мови

СумДПУ ім. А.С.Макаренка

м. Суми, Україна

Natalia_P@ukr.net

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЯК ОЗНАКИ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 061 ЖУРНАЛІСТИКА

В умовах інтеграції України в європейській комунікаційний та освітній простір зростають вимоги до суспільства до професій